ARÜ Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi

ARÜ Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1(2) (2026): 112-130
ARU Journal of Art History Studies, 1(2) (2026): 112-130

Araştırma Makalesi / Research Article

İSTANBUL ÖRNEKLERİYLE ŞADIRVANLARDA SERVİ MOTİFİ

The Cypress Motif in Shadirvans: Examples from Istanbul

Deniz DEMİR*

ÖZET

Tarih boyunca farklı medeniyetler, doğada yer alan hayvan, bitki ve ağaçlara çeşitli sembolik anlamlar yüklemiş ve bu unsurları sanatın önemli ifade araçlarından biri hâline getirmiştir. Bu semboller arasında önemli bir yere sahip olan servi ağacı; uzun ömürlü olması, dört mevsim yeşil kalması ve göğe doğru yükselen dik formu nedeniyle ölüm, ölümsüzlük, sabır, ebediyet ve uhrevî hayat gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Türk-İslam sanatında zengin bir anlam dünyasına sahip olan servi motifi, özellikle Osmanlı döneminde mimari, mezar taşı, çini ve taş süslemeleri başta olmak üzere pek çok sanat dalında yaygın biçimde kullanılmıştır. Bu çalışmada, İstanbul'da bulunan şadırvanlarda yer alan servi ağacı motifleri sanat tarihi açısından incelenmiştir. Araştırmada, şadırvanların bezeme programı içerisinde servi motifinin kullanım biçimleri, kompozisyon özellikleri, uygulama teknikleri ve diğer bezeme unsurlarıyla kurduğu ilişkiler değerlendirilmiştir. Ayrıca motifin taşıdığı sembolik anlamlar, Osmanlı sanat anlayışı ve İslam estetiği çerçevesinde ele alınarak su mimarisi bağlamındaki yeri ve işlevi ortaya konulmuştur. Çalışma sonucunda, servi motifinin İstanbul şadırvanlarında yalnızca dekoratif bir unsur olarak değil; ölümsüzlük, cennet, tevhid, sabır ve bereket gibi dinî ve kültürel anlamları yansıtan güçlü bir sembol olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu yönüyle çalışma, İstanbul şadırvanlarındaki servi ağacı motiflerinin ikonografik ve estetik özelliklerini ortaya koyarak Osmanlı tezyinat sanatı ile Türk-İslam sanatları literatürüne katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Servi ağacı, servi motifi, şadırvan/abdest teknesi, Osmanlı sanatı, Türk-İslam sanatı, su mimarisi

ABSTRACT

Throughout history, different civilizations have attributed various symbolic meanings to animals, plants, and trees found in nature, transforming them into significant elements of artistic expression. Among these,

* Öğr. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, Ankara, Türkiye, deniz.demir@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2359-3932

Atıf / To cite this article: Demir, D. (2026). İstanbul örnekleriyle şadırvanlarda servi motifi. *ARÜ Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 112-130.

Geliş Tarihi / Received: 14 Nisan 2026
Kabul Tarihi / Accepted: 30 Eylül 2026
Yayım Tarihi / Published: 31 Ekim 2026

© 2026 Deniz Demir. Bu makale Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası (CC BY 4.0) lisansıyla yayımlanmıştır. / This article is published under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license.

the cypress tree has held a prominent position due to its longevity, evergreen nature, and upright form extending toward the sky. Consequently, it has been associated with concepts such as death, immortality, patience, eternity, and the afterlife. Possessing a rich symbolic significance in Turkish-Islamic art, the cypress motif was extensively employed during the Ottoman period in a wide range of artistic media, particularly in architectural ornamentation, tombstones, tile decoration, and stone carving. This study examines the cypress tree motifs found on the shadirvans (ablution fountains) of Istanbul from an art historical perspective. It investigates the motif's modes of application within the decorative programs of these structures, focusing on its compositional characteristics, execution techniques, and its relationship with other ornamental elements. Furthermore, the symbolic meanings attributed to the cypress motif are analyzed within the framework of Ottoman artistic tradition and Islamic aesthetics, thereby revealing its function and significance in the context of water architecture. The findings demonstrate that the cypress motif in Istanbul shadirvans functioned not merely as a decorative element but also as a powerful symbol embodying religious and cultural concepts such as immortality, paradise, tawḥīd (the oneness of God), patience, and abundance. In this respect, the study aims to contribute to the literature on Ottoman decorative arts and Turkish-Islamic art by highlighting the iconographic and aesthetic characteristics of cypress tree motifs in Istanbul shadirvans and by emphasizing their significance within the tradition of Ottoman water architecture.
Keywords: Cypress tree, cypress motif, shadirvan/ablution fountain, Ottoman art, Turkish-Islamic art, water architecture

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca farklı inanç sistemleri ve kültürel gelenekler çerçevesinde doğada yer alan çeşitli hayvan, bitki ve ağaçlar, yüklenen sembolik anlamlar doğrultusunda sanatın önemli ifade araçları hâline gelmiştir. Bu semboller arasında yer alan servi ağacı, zamanla stilize edilerek motif niteliği kazanmış ve Türk-İslam sanatının farklı alanlarında yaygın biçimde kullanılmıştır. Dört mevsim yeşil kalması, uzun ömürlü olması ve güçlü formunu koruması nedeniyle hayatı temsil eden servi, Türk mitolojisinde hayat ağacı ile de ilişkilendirilmiştir. Yapraklarını dökmemesi ve uzun yıllar yaşayabilmesi dolayısıyla ölümsüzlük, ölümden sonraki yaşam, Yaradan'a kavuşma, cennet ve cennet ağacı gibi kavramların da sembolü olarak değerlendirilmiştir (Çoruhlu, 2002, s. 115-116; Özgeriş vd., 2022, s. 275, 282; Çetin & Yayık, 2021, s. 501-505).

Servi ağacının gövdesinin gökyüzüne doğru dik ve düzgün biçimde yükselen karakteristik formu, onun doğruluk ve istikamet kavramlarıyla ilişkilendirilmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra "Allah" lafzının ilk harfi olan "Elif"e benzetilmesi ve bu harfin ebced hesabına göre "bir" sayısını temsil etmesi, serviyi Allah'ın birliğini simgeleyen güçlü bir sembol hâline getirmiştir (Uludağ, 1991, s. 424; Ersoy, 2002, s. 94; Cimilli, 2004, s. 232; Çetin & Yayık, 2021, s. 496). Bu anlam çerçevesinde hayat ağacıyla özdeşleştirilen servi, ölümden sonraki yaşam ve ebediyet düşüncesiyle ilişkilendirilmiş; bu nedenle mezarlıklara dikilmiş ve zamanla mezar taşı bezemelerinde de önemli bir motif olarak yer almıştır. Mezar taşlarında kullanılan servi motifi, insanın "Bir"den gelip yine "Bir"e dönüşünü ve ölüm sonrasındaki ebedî hayatı sembolize etmesi bakımından derin bir tasavvufi anlam taşımaktadır (Cebecioğlu, 2009, s. 236). Tasavvufi düşüncede servi ağacına yüklenen sembolik anlamlar bununla sınırlı değildir. Rüzgârın etkisiyle çıkardığı sesin "Hû" zikrini çağrıştırdığına inanılması, onu Allah'ı anmanın ve ilahî tefekkürün sembollerinden biri hâline getirmiştir (Çetin & Yayık, 2021, s. 496-497). Bu nedenle servi, özellikle mezarlıklarla özdeşleşmiş ve literatürde "mezarlık servisi" olarak da anılmıştır (Özgeriş vd., 2022, s. 274, 276). Aynı zamanda dik duruşu ve sert rüzgârlara karşı gösterdiği direnç, servinin sabır ve metanetin sembolü olarak yorumlanmasına zemin hazırlamıştır. Mezar taşlarında başı hafif eğik biçimde tasvir edilmesi ise hem ölüm

karşısındaki hüznü ve sabrı hem de kulun Yaradan huzurundaki tevazuunu ifade etmektedir (Çulpan, 1961, s. 73, 147; Çetin & Yayık, 2021, s. 497).

Servi ağacına yüklenen sembolik anlamlar İslamiyet öncesi Türk kültürüne kadar uzanmaktadır. Bu dönemde servinin iyi şans, uğur ve bereket getirdiğine inanılmış; dolayısıyla bolluk ve refahın simgesi olarak kabul edilmiştir (Ergun, 2004, s. 234-235). Serviye yüklenen bu çeşitli sembolik anlamlar, servi motifinin Türk-İslam sanatında geniş bir kullanım alanı bulmasını sağlamıştır. Motif; mimari yapılarda, özellikle çini bezemelerinde, gündelik kullanım eşyalarında ise çini tabaklar, sofra bezleri ve benzeri nesnelerde bereket, süreklilik ve hayırlı ömür temennilerini simgeleyen bir unsur olarak tercih edilmiştir (Çetin & Yayık, 2021, s. 499-500).

Bunun yanında servinin reçineli yapısından kaynaklanan hoş kokusu, kötülükleri uzaklaştırdığı ve ölünün ahirete daha güvenli bir şekilde intikal etmesine yardımcı olduğu yönündeki inançlarla ilişkilendirilmiştir (Çulpan, 1961, s. 15; Cebeci, 2019, s. 16-17). Bu anlayış doğrultusunda servi motifi mezar taşlarının yanı sıra tılsımlı gömleklerde, gülabdanlarda ve çeşitli savaş araç ve gereçlerinde de koruyucu ve bereket getirici bir sembol olarak kullanılmıştır (Çetin & Yayık, 2021, s. 492-496).

Servi ağacının farklı dönemlerde ve çeşitli kültürel çevrelerde kazandığı bu sembolik anlamlar, onun Türk-İslam sanatının en yaygın ve güçlü bitkisel motiflerinden biri hâline gelmesini sağlamıştır. Özellikle Osmanlı sanatında mimariden taş işçiliğine, çiniden mezar taşı bezemelerine kadar geniş bir kullanım alanına sahip olan servi motifi, bulunduğu eserin işlevi ve bağlamına göre farklı anlamlar kazanmıştır. Servi ağacı motifi, bünyesinde barındırdığı çeşitli sembolik anlamlar doğrultusunda su mimarisinin bezeme repertuvarında da yaygın biçimde kullanılmıştır. Su mimarisi açısından zengin bir birikime sahip olan İstanbul'da, servi ağacı bezemesinin görüldüğü eserler, bölgesel sınırlandırmalar çerçevesinde makale çalışmalarında tanıtılarak değerlendirilmiştir (Demir, 2025, s. 55-80; Demir, 2026, s. 2445-2493). Söz konusu çalışmalarda çeşmelerin yanı sıra şadırvan ve abdest teknelerine de yer verilmiştir.

Bu çalışmada, cami avlularında ibadet öncesinde gerekli olan abdestin alınması amacıyla tasarlanan şadırvan ve abdest teknelerinde görülen servi ağacı motifine odaklanılmıştır. Bunun yanı sıra, bu çalışmada da bahsi geçen İstanbul şadırvanlarının bazıları, camilerle ilgili çalışmalarda ve su mimarisi ile yapılmış bazı çalışmalarda da yer almaktadır (Tali, 2009; Eyice, 1993, s. 443). Ancak mevcut literatürde, İstanbul'daki şadırvan ve abdest teknelerinin servi ağacı motifi özelinde birlikte ve bütüncül olarak değerlendirildiği kapsamlı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma, söz konusu eksiklikten hareketle İstanbul'da servi ağacı motifinin görüldüğü şadırvan ve abdest teknelerini bir arada incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda çalışmanın ilk aşamasını literatür taraması oluşturmuştur. Literatür araştırması sonucunda tespit edilen şadırvan ve abdest tekneleri, ikinci aşamada gerçekleştirilen arazi araştırmaları kapsamında yerinde incelenmiştir. Bunun yanı sıra, literatür taraması sırasında tespit edilemeyen eserlerin de şehir içerisinde gerçekleştirilen alan araştırmaları yoluyla belirlenmesine çalışılmıştır. Bu doğrultuda İstanbul'da servi ağacı bezemesinin görüldüğü şadırvan ve abdest teknelerinin mümkün olduğunca tamamının tespit edilebilmesi amaçlanmıştır. Mevcut literatür ve gerçekleştirilen saha araştırmaları sonucunda, servi ağacı bezemesinin tespit edilebildiği toplam dokuz eser belirlenebilmiştir. Bununla birlikte, İstanbul'un geniş coğrafi yayılımı ve tarihî su yapılarının bir bölümünün zaman içerisinde değişime uğramış veya özgün bezeme

unsurlarını kaybetmiş olması gibi nedenlerle, servi ağacı bezemesine sahip başka şadırvan ve abdest teknelerinin de bulunabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle ulaşılan dokuz eser, mevcut araştırmalar ve gerçekleştirilen saha çalışmaları çerçevesinde tespit edilebilen örnekleri oluşturmaktadır.

Arazi araştırmaları kapsamında her bir eser ayrı ayrı incelenmiş; yapısal ve bezemeye ilişkin özellikleri belgelenmiş, ölçüleri alınmış ve fotoğrafları çekilmiştir. Literatür ve saha araştırmalarında elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek eserlerin biçim, malzeme, teknik, bezeme programı ve motif özellikleri değerlendirilmiştir.

İstanbul'da Servi Motifli Şadırvanlar

İstanbul'da servi ağacı motifinin kullanıldığı şadırvan ve abdest tekneleri, kentin Osmanlı döneminden günümüze ulaşan su mimarisi içerisinde dikkat çekici bir bezeme grubunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada, servi ağacı bezemesinin görüldüğü İstanbul'daki şadırvan ve abdest teknelerinin mümkün olduğunca tamamının tespit edilmesi amaçlanmış; literatür taramasının yanı sıra gerçekleştirilen saha araştırmaları sonucunda toplam dokuz eser belirlenmiştir. Bununla birlikte, İstanbul'un tarihî dokusu içerisinde günümüze ulaşan veya çeşitli nedenlerle literatüre girmemiş başka örneklerin bulunması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla ulaşılan dokuz örnek, İstanbul'daki servi motifli şadırvan ve abdest teknelerinin tamamını temsil eden kesin bir sayı olarak değil, mevcut araştırma kapsamında tespit edilebilen örnekler olarak değerlendirilmelidir.

İncelenen eserler, farklı dönemlere tarihlenmekte ve biçim, malzeme, bezeme tekniği ve kompozisyon bakımından çeşitli özellikler göstermektedir. Servi motifleri çoğunlukla mermer yüzeylerde, kabartma tekniğiyle uygulanmış; muslukların iki yanında ya da ayna taşlarında karşılıklı olarak düzenlenen motifler, simetri ve tekrar esasına dayalı kompozisyonlar içerisinde ele alınmıştır. Bazı örneklerde servi motifleri gülbezek, rozet, madalyon, istiridye, palmet, lotus ve çeşitli bitkisel bezeme unsurlarıyla birlikte kullanılmıştır. Motiflerin işlenişinde ise zikzak, yiv ve balık sırtı gibi farklı yüzey düzenlemelerine başvurulduğu görülmektedir. Bu çeşitlilik, servi motifinin İstanbul su mimarisindeki kullanımının tek tip bir anlayışla sınırlı olmadığını, dönemin süsleme üslubu ve eserin mimari özellikleri doğrultusunda farklı biçimlerde yorumlandığını göstermektedir.

Aşağıda, araştırma kapsamında tespit edilen dokuz şadırvan ve abdest teknesi; tarihî özellikleri, mimari biçimleri, malzemeleri, bezeme programları ve özellikle servi motiflerinin kompozisyon içerisindeki kullanımları bakımından ayrı ayrı ele alınmaktadır.

1. Tophane Karabaş Camii Şadırvanı (16. yüzyıl başları)

İstanbul'un Beyoğlu ilçesine bağlı Tophane semtinde yer alan Cami, Karabaş Mustafa bin Korkut Bey (Bâbüssaâde Ağası) tarafından inşa ettirilmiştir (Şaşmaz, 2019). Caminin avlusunda yer alan şadırvan, enine gelişen dikdörtgen sanduka formunda tasarlanmıştır. 97 cm yüksekliğindeki şadırvan, 75 cm yüksekliğindeki kaide üzerinde yükselmektedir. Şadırvanın uzun kenarı 245 cm, kısa kenarı ise 96 cm ölçülerindedir. Üst örtüsü, ahşaptan yapılmış dört taşıyıcı destek elemanı üzerine oturan saçak biçiminde düzenlenmiştir (Görsel 1).

Dört cepheli şadırvanın geniş yüzlerinde üçer, dar yüzlerinde ise birer olmak üzere toplam sekiz musluk bulunmaktadır. Geniş cephelerde yer alan ayna taşlarının (her biri

37 × 76 cm ölçülerinde) arasında kalan 47 × 76 cm boyutlarındaki dikdörtgen panolar, kabartma tekniğinde işlenmiş karşılıklı iki servi ağacı motifleriyle bezenmiştir. Servi motifleri, zikzak karakterli yüzey bezemeleriyle hareketlendirilerek hacimli bir görünüm kazanmıştır (Görsel 2b). Gövdeden yukarı doğru incelen ve tepeleri dik biçimde yükselen servi ağaçları, kompozisyona güçlü bir dikey hareket kazandırmaktadır. Bu biçimsel özellik, servi motifinin geleneksel sanat anlayışındaki göğe yöneliş ve süreklilik düşüncesiyle ilişkilendirilen karakterini desteklemektedir. Servi ağaçlarının orta bölümlerine yerleştirilen madalyon motifleri, kompozisyona görsel bir çeşitlilik ve merkezî bir vurgu kazandırmaktadır. Şadırvanın geniş cephelerinde karşılıklı yerleştirilmiş dörder servi ağacı motifi olmak üzere toplam sekiz servi bezemesi görülmektedir. Motiflerin simetrik yerleşimi ve tekrar eden düzeni, şadırvanın bezeme programında dengeli ve ritmik bir anlayışın benimsendiğini göstermektedir.

Görsel 1

a. Şadırvanın genel görünümü; b. Şadırvandan detay görünüm

Kaynak: Kişisel Arşiv, 2025.

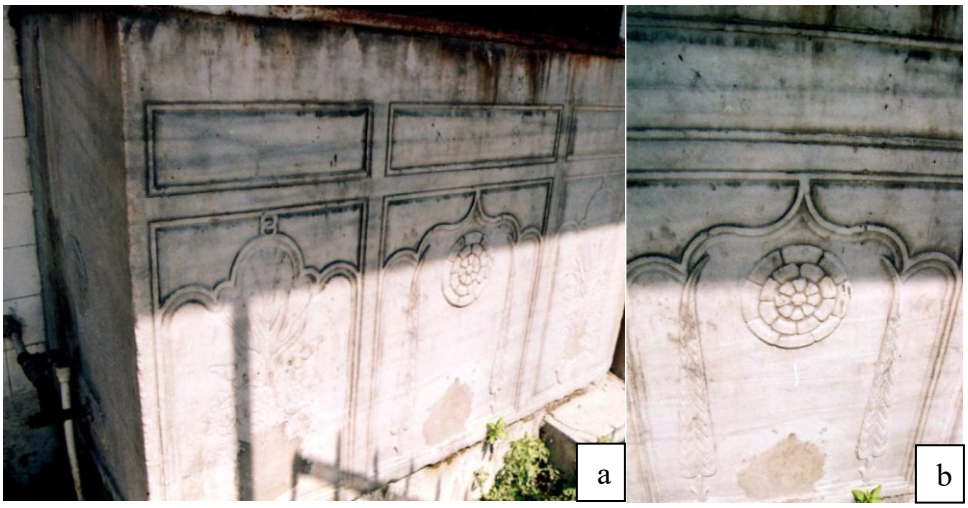
2. Fatih Bayezid Ağa Camii Şadırvanı (18. yüzyıl ikinci yarısı)

1520'de Bayezid Ağa tarafından yaptırılan Bayezid Ağa Camii'nin avlusundaki şadırvan XVIII. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir (Tali, 2009, s. 244). Şadırvan, Ş. Tali'nin doktora tezindeki fotoğrafta görüldüğü üzere küçük bir kaide üzerine yerleştirilmiş, yekpare beyaz mermerden yapılmış dikdörtgen prizma şeklinde bir hazneye sahiptir. Avluya bakan geniş cephesinde üç, yan cephesinde ise bir musluk izi bulunmaktadır. Mermer yüzeyde dikdörtgen panolar oluşturulmuş; panolar bitkisel

motifler, lale, kıvrık dal ve yapraklarla süslenmiştir. Ortadaki panoda kabartma tekniği ile işlenmiş karşılıklı iki servi ağacı motifi yer almaktadır (Görsel 2b). Servi ağacı tasvirlerinde, zikzak karakterli yüzey düzenlemeleriyle hacim etkisi oluşturulduğu dikkat çekmektedir. Servi ağaçları, gövdeden itibaren yukarı doğru daralmakta ve uç kısımları birbirine dönük olarak kıvrılmış şekilde tasarlanmış olup ağaçların orta kısmında yine kabartma tekniği ile oluşturulmuş rozet motifi görülmektedir (Tali, 2009, s. 817-819). Şadırvan günümüzde yerinde bulunmamaktadır.

Görsel 2

a. Şadırvanın genel görünümü; b. Şadırvandan detay görünüm

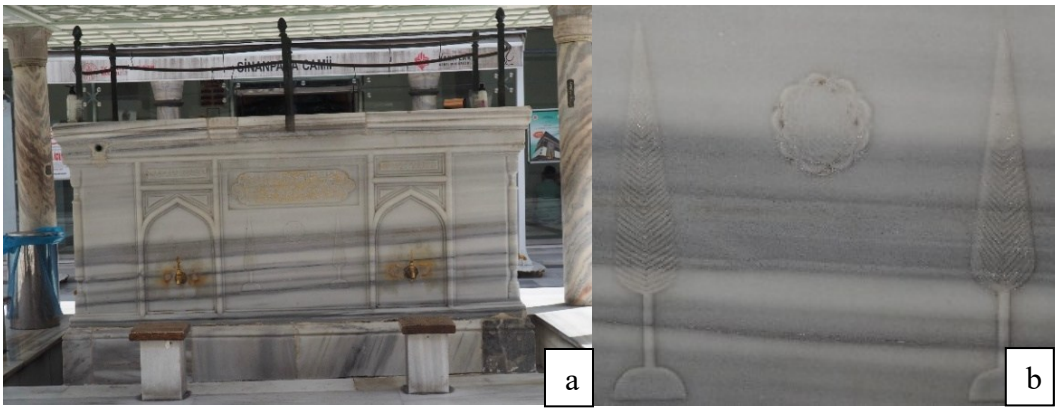
Kaynak: Tali, 2009, s. 818.

3. Sinan Paşa Camii Şadırvanı (H. 963/1555-1556)

Okmeydanı'nda bulunan Sinan Paşa Camii, Kaptan-ı Deryâ Sinan Paşa tarafından Mimar Sinan'a inşa ettirilmiştir (Gündüz, 2009, s. 232-234). Caminin avlusunda yer alan şadırvan, yekpare beyaz mermerden işlenmiş, enine gelişen dikdörtgen prizmatik sanduka formundadır. Şadırvan, 64 cm yüksekliğindeki kaide üzerinde yükselmekte olup toplam yüksekliği 116 cm'dir. Uzun kenarı 252 cm, kısa kenarı ise 118 cm ölçülerindedir. Üst örtüsü, mermerden yapılmış dört taşıyıcı destek üzerine oturan saçak biçiminde düzenlenmiştir. Şadırvanın dört köşesi, kum saati formunda tasarlanmış sütuncelerle sınırlandırılmıştır (Görsel 3).

Görsel 3

a. Şadırvanın genel görünümü; b. Şadırvandan detay görünüm

Kaynak: Kişisel arşiv, 2025.

Dört cepheli şadırvanın geniş yüzlerinde kitabelere yer verilmiş, kitabe yazıları altın yaldız boya ile belirginleştirilmiştir. Şadırvanda geniş cephelerde ikişer, dar cephelerde ise birer olmak üzere toplam altı musluk bulunmaktadır. Geniş cephelerde yer alan iki ayna taşı (her biri 47 × 93 cm ölçülerinde) arasında kalan 82 × 93 cm boyutlarındaki dikdörtgen panolar, kabartma tekniğinde işlenmiş karşılıklı iki servi ağacı motifiyle bezenmiştir (Görsel 3b). Motiflerde servi ağaçlarının gövdeleri ve dalları zikzak karakterli yüzey düzenlemeleriyle hareketlendirilerek hacim etkisi oluşturulmuştur. Servi ağaçları, gövdeden itibaren yukarı doğru daralan ve tepeleri dik biçimde nihayetlenen karakteristik bir formda tasarlanmıştır. Her iki servi ağacının gövde orta bölümüne işlenen rozet motifleri ise kompozisyona hem görsel çeşitlilik hem de simetrik bir düzen kazandırmıştır.

4. Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Camii Avlusundaki Abdest Teknesi / Şadırvan (H. 988/1580. Yüzyıl)

Üsküdar Şemsi Paşa Camii avlusunda yer alan abdest teknesi/şadırvan, suyunu avluda bulunan kuyudan almakta iken günümüzde kullanım dışı durumdadır (Görsel 4c). Teknenin üzerinde prizmatik üçgen biçimli bir kapak yer almakta olup bu kapağın üzerinde su doldurma açıklığı bulunmaktadır. Ön cephesinde üç, yan cephesinde ise bir olmak üzere toplam dört lüle bulunan teknenin günümüzde bu lülelerine ait muslukları mevcut değildir.

Teknenin ön cephesinde kabartma tekniğiyle oluşturulmuş yoğun bir bezeme programı görülmektedir. Bu cephede kenarlarda dar, ortada ise daha geniş olmak üzere kare formlu üç pano düzenlenmiş ve panolar yüzeyden taşkın kalın silmelerle sınırlandırılmıştır. Panoların iç bölümleri kaş kemerli çerçevelerle hareketlendirilmiştir. Yan panoların üst bölümlerinde, kemer köşelerine denk gelecek şekilde birer çarkıfelek rozeti yerleştirilmiştir.

Görsel 4

Üsküdar Şemsi Paşa Camii Avlusundaki Abdest Teknesi

Kaynak: a. Tali, 2009, s. 651; b. Tali, 2009, s. 655; c. Kişisel Arşiv, 2026.

Çalışmanın konusu açısından önem taşıyan servi ağacı motifleri, ön cephede yer alan musluklu ayna taşları üzerinde görülmektedir. Üç ayna taşında da benzer bir kompozisyon anlayışı benimsenmiş; kaş kemerli çerçevelerin içerisine, musluk bölümünün sağ ve soluna karşılıklı birer servi ağacı motifi yerleştirilmiştir (Görsel 4a-b). Ortadaki ayna taşının ölçüleri, yanlardaki ayna taşlarından daha büyük olup burada yer alan servi motiflerinin uç kısımları birbirine doğru yönelerek kıvrımlı bir görünüm oluşturmaktadır. Yanlardaki ayna taşlarında ise karşılıklı yerleştirilen servi motiflerinin uçları daha düz bir biçimde sonlandırılmıştır.

Ayna taşlarında bulunan servi motifleri günümüzde büyük ölçüde tahrip olmuş durumdadır. Bununla birlikte mevcut izlerden, motiflerin yüzeylerinin hareketli bir işçilik anlayışıyla düzenlendiği anlaşılmaktadır. Ön cephede yer alan panolar arasındaki geçiş yüzeyleri ise farklı bitkisel motiflerle bezenerek kompozisyon bütünlüğü sağlanmıştır.

5. Kocamustafapaşa Ramazan Efendi (Bezirgânbaşı) Camii Şadırvanı (H. 994/1586)

Ramazan Efendi Camii Şadırvanı'nın üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Caminin kitabesine göre, Bezirgân Hacı Hüsrev Çelebi tarafından Halvetîliğin Ramazâni kolunu kuran Şeyh Ramazan Efendi için 994 H./1586 M. yılında yaptırılmış olup mimarı Mimar Sinan'dır (Tali, 2009, s. 161, Batur, 1958, s. 176-180; Eyice, 1989, s. 12-15; Konyalı, 1950, s. 199-200; Kut, 1990, s. 41-42; Tanman, 1993, s. 301-302; Ülgen, 1966, s. 88). Cami kitabesinden hareketle şadırvanın inşası da aynı yıla tarihlendirilmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen şadırvan, dikdörtgen prizma biçiminde tasarlanmıştır. Yüksekliği 245 cm olan şadırvanın geniş cepheleri 254 cm, dar cepheleri ise 116 cm genişliğindedir. Şadırvanın geniş cephelerinde üçer, dar cephelerinde ise birer

ayna taşı bulunmaktadır. Geniş cepheler mermer şebekelerle hareketlendirilmiş olup camiye bakan cephede, ayna taşları arasında kalan yüzeylere toplam dört servi ağacı motifi işlenmiştir.

Kabartma tekniğiyle oluşturulan servi ağacı motiflerinin yüzeyleri zikzak karakterli bezemelerle hareketlendirilerek hacim etkisi kazandırılmıştır. Servi motiflerinde gövdeden yukarı doğru uzanan dikey hareket vurgulanmış, ağaçların tepe kısımları ise dik biçimde sonlandırılarak belirgin ve dengeli bir form oluşturulmuştur (Görsel 5). Bu uygulama, motiflerin yüzey üzerindeki algısını güçlendirirken şadırvanın bezeme düzeni içerisinde ritmik ve dengeli bir görünüm oluşturmuştur.

Görsel 5

Ramazan Efendi Camii Şadırvanı

Kaynak: Kişisel Arşiv, 2025.

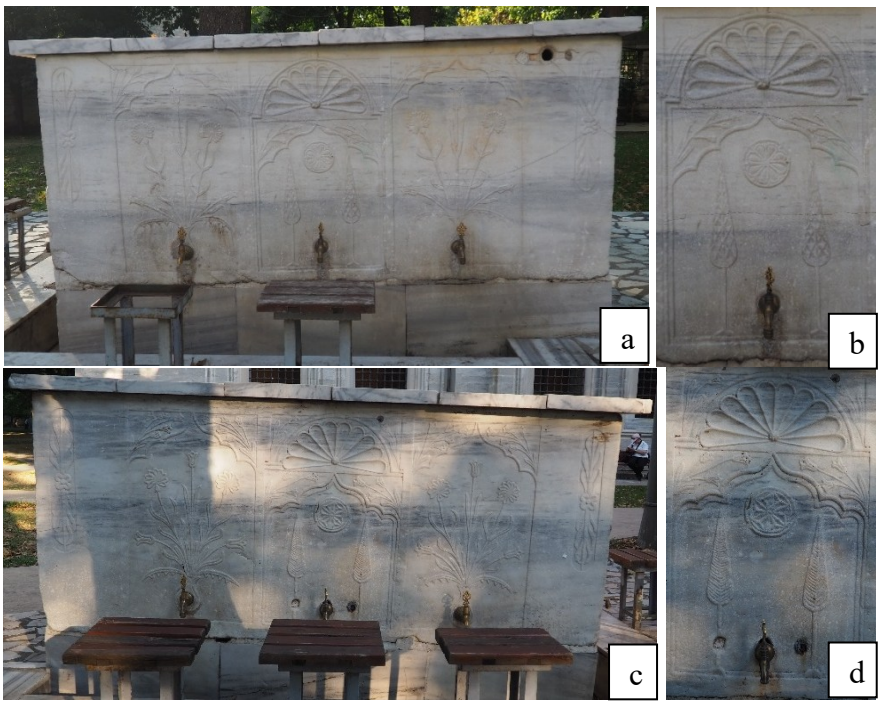
6. Şehzade Mehmed Camii Şadırvanı / Abdest Teknesi (16. yüzyıl)

Şehzade Mehmed Camii avlusunda yer alan abdest teknesi, dikdörtgen prizma biçiminde tasarlanmıştır. Üzerinde herhangi bir kitabeye rastlanmayan tekne, üslup özellikleri ve Caminin inşa tarihi dikkate alınarak 16. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Yüksekliği 163 cm olan teknenin ön ve arka cepheleri 258 cm, yan cepheleri ise 121 cm genişliğindedir. Teknenin geniş cephelerinde üçer, dar cephelerinde ise ikişer musluk bulunmaktadır. Günümüzde aktif olarak kullanılan teknenin musluklarından su akmaktadır.

Abdest teknesinin bezeme programı geniş cephelerde yoğunlaşmaktadır. Camiye bakan geniş cephede, ortadaki musluğun bulunduğu çerçeve içerisine karşılıklı yerleştirilmiş iki servi ağacı motifi işlenmiştir. 60 × 102 cm ölçülerindeki bu çerçeve içerisinde yer alan servi motifleri, kabartma tekniğiyle oluşturulmuştur. Servi ağaçlarının tepe kısımları dik biçimde sonlandırılmış, yüzeyleri ise zikzak karakterli bezemelerle hareketlendirilerek hacim etkisi kazandırılmıştır. Karşılıklı yerleştirilen servi motiflerinin orta bölümlerine rozet biçimli birer çiçek motifi eklenmiştir. Ayrıca çerçevenin üst kısmında on dilimli istiridye motifi bulunmaktadır (Görsel 6 a-b).

Görsel 6

Şehzade Mehmed Camii Şadırvanı

Kaynak: Kişisel Arşiv, 2025.

Teknenin arka cephesinde de benzer bir kompozisyon düzeni görülmektedir. Bu cephedeki servi motifleri, ön cepheden farklı olarak balık sırtı bezemeleriyle hareketlendirilmiştir (Görsel 6 c-d). Böylece aynı motifin farklı yüzey işleme teknikleriyle ele alındığı görülmektedir. Arka cephede de musluğun yer aldığı çerçevenin üst bölümüne on dilimli istiridye motifi yerleştirilmiştir.

Servi ağacı ve istiridye motiflerinin aynı kompozisyon içerisinde kullanılması, teknenin bezeme programına sembolik açıdan da anlam kazandırmaktadır.

7. Şehzadebaşı/Damad İbrahim Paşa Camii Şadırvanı (H. 1132/1719-1720)

Damad İbrahim Paşa Camii Şadırvanı, Şehzadebaşı'nda, Şehzadebaşı ve Dede Efendi caddelerinin kesiştiği köşede yer almakta olup H.1132/1719-1720 yılında Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından inşa ettirilmiştir (Tali, 2009, s. 187; Ayvansarâyî, 1987, s. 75-76; Öz, 1997, s. 76; Kumbaracılar, 1938, s. 33; Tanışık, 1943, s. 328; Goodwin, 1971, s. 368-370; Kuban, 1996, s. 313). Mimarı kesin olarak bilinmemekle birlikte kaynaklarda Mimar Mehmed Ağa ve Mimar Bekir'in isimleri geçmektedir (Kumbaracılar, 1937, s. 60). Şadırvan 1959-1960 yıllarında Vakıflar tarafından restore edilmiştir (Eyice, 1993, s. 444; Tali, 2009, s. 187). Sekizgen planlı mermer havuza sahip olan şadırvan (çevresi 624 cm, yüksekliği 123 cm), klasik özellikler göstermektedir. Havuz çevresindeki panolar kum saati biçimli burmalı sütuncelerle ayrılmış, her panoda (103 x 82 cm) sivri kemerli çerçeveler içerisinde muslukların iki yanında karşılıklı birer servi ağacı motifi işlenmiştir. Servi motifleri, kabartma tekniğiyle oluşturulmuş olup tepe kısımları dik biçimde sonlandırılmış, yüzeyleri ise zikzak karakterli bezemelerle hareketlendirilerek hacim etkisi kazandırılmıştır (Görsel 7).

Karşılıklı yerleştirilen servi motiflerinin orta bölümlerine rozet biçimli birer çiçek motifi eklenmiş olup günümüzde suyu akmakta ve amacı doğrultusunda kullanılmaktadır.

Görsel 7

Damad İbrahim Paşa Camii Şadırvanı

Kaynak: Kişisel Arşiv, 2026.

8. Anadolukavağı Fatma Hatun Çeşmesi (H. 1137/1724-1725)

İstanbul'un Beykoz ilçesine bağlı, tarihî dokusunu koruyan Anadolukavağı sınırları içerisinde yer alan çeşmenin yanında bir su kuyusu bulunmaktadır. Çeşme, Beykoz Belediyesi tarafından gerçekleştirilen ihya çalışmaları sonucunda yeniden işlevlendirilmiş ve günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır.

Enine gelişen dikdörtgen prizma formunda inşa edilen çeşme, 27 cm yüksekliğindeki bir kaide üzerinde yükselmektedir. Çeşmenin geniş kenarı 155 cm, dar kenarı 74,5 cm, gövde yüksekliği ise 75,5 cm'dir. Üst bölümü düz bir mermer levha ile kapatılmıştır. Çeşmenin geniş yüzeylerinde üçer, dar yüzeylerinde birer olmak üzere toplam sekiz musluğu bulunmaktadır (Görsel 8). Biçimsel özellikleri bakımından çalışma kapsamında incelenen abdest tekneleriyle benzerlik gösteren çeşme, bu nedenle araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Çeşmenin batı cephesinde yer alan kitabesi (Görsel 8c-e) şu şekilde okunmaktadır:

"Sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât
Merhum ve mağfur Fatma Hatun 1137"

Kitabede yer alan ifadelerden çeşmenin, Fatma Hatun adına bir hayrat olarak yaptırıldığı ve onun vefatından sonra ruhu için inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kitabede adı geçen Fatma Hatun hakkında ayrıntılı bir bilgi bulunmamakla birlikte, bölgeyle bağlantılı bir hayır sahibi olduğu değerlendirilmektedir.

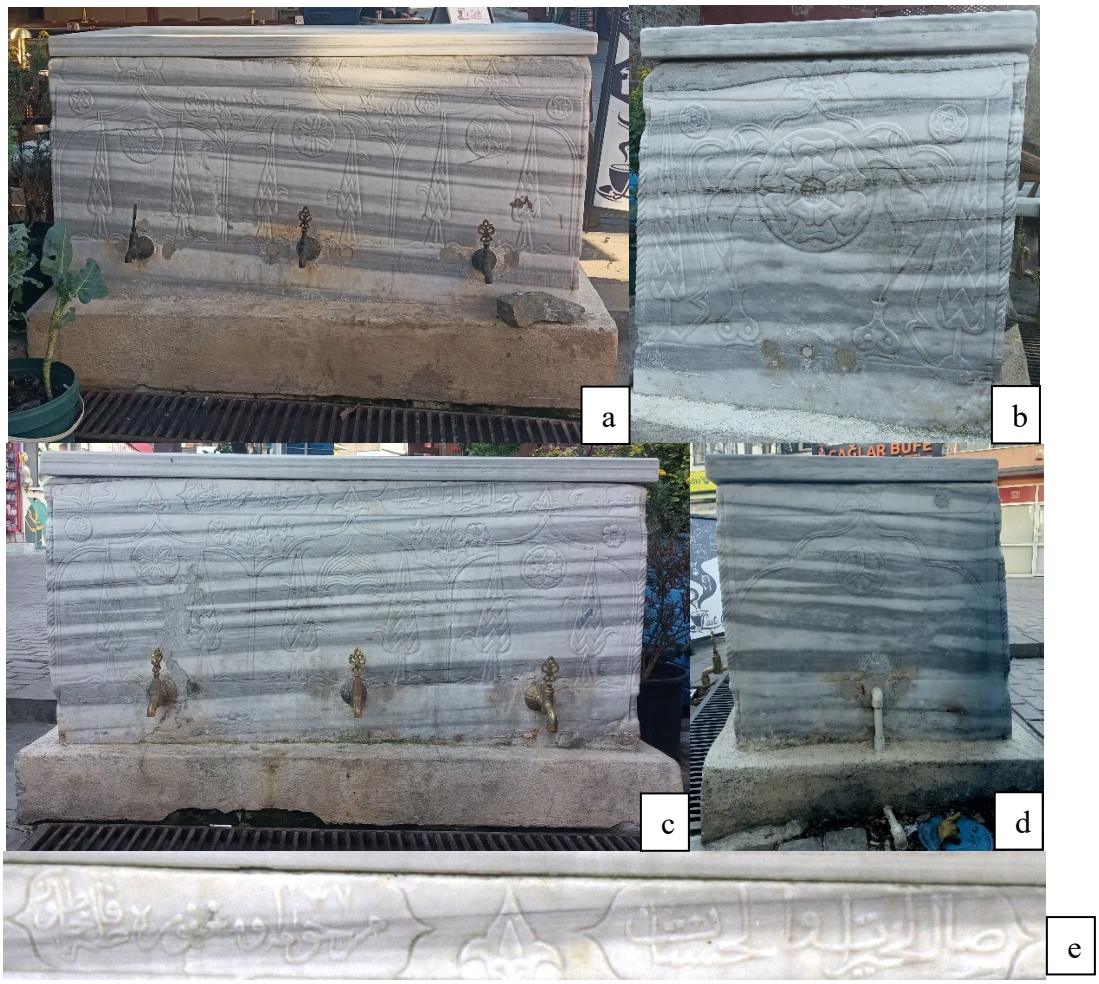
Dört cepheli olarak düzenlenen çeşmenin köşeleri, kum saati biçimindeki sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Bezeme kompozisyonlarının ağırlıklı olarak çeşmenin geniş cephelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Geniş cephelerin her birinde üçer adet kaş kemerli çerçeve oluşturulmuş ve bu çerçevelerin içerisine karşılıklı olarak düzenlenmiş servi ağacı motifleri yerleştirilmiştir. Dar cephelerden birinde de karşılıklı iki servi ağacı motifine yer verilmiştir. Böylece çeşmede toplam on dört servi ağacı motifi bulunmakta

ve bu özelliğinden dolayı yapı halk arasında “On Dört Servili Çeşme” olarak adlandırılmaktadır.

Çeşmenin her iki geniş cephesinde merkezde yer alan servi motiflerinin uçları birbirine dönük biçimde tasvir edilmiş, yan panolardaki servi motiflerinin tepe kısımları ise dikey olarak sonlandırılmıştır. Servi ağaçlarının yapraklarının sağa ve sola yönlendirilerek işlenmesi, bezeme kompozisyonuna hareketli bir görünüm kazandırmaktadır. Bunun yanı sıra, servi motiflerinin yüzeylerinin zikzak karakterli bezemelerle ayrıntılandırılması, motiflerde hacim etkisinin oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Servi ağaçları arasına yerleştirilen çiçek bezemeli rozetler ise kompozisyonun merkezî vurgusunu güçlendiren tamamlayıcı bezeme unsurları olarak dikkat çekmektedir.

Görsel 8

Fatma Hatun Çeşmesi

Kaynak: Kişisel Arşiv, 2026.

9. Vaniköy Kaymak Mustafa Camii Avlusundaki Abdest Teknesi / Şadırvan (18. yüzyıl)

İstanbul’un Üsküdar ilçesi sınırları içerisinde Vaniköy’de yer alan Kaymak Mustafa Camii avlusunun duvarına bitişik olarak konumlandırılan abdest teknesinde herhangi bir kitabeye rastlanmamıştır.

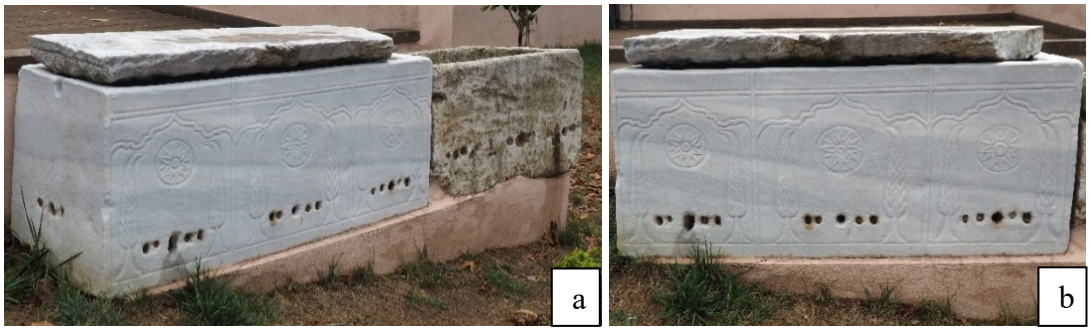
Enine gelişen dikdörtgen prizma formunda (164 × 73 cm) inşa edilen tekne, pembe renge boyanmış beton bir kaide üzerine, farklı bir malzemeden yapılmış başka bir tekneyle yan yana yerleştirilmiştir. Üzeri, mevcut yapısıyla uyum göstermeyen mermer bir levha ile kapatılmıştır. Derinliği 56 cm olan teknenin görülebilen geniş cephesinde üç, dar cephesinde ise bir lüle bulunmaktadır. Duvara bitişik konumlanan diğer yüzeylerde de aynı sayıda lüle bulunması kuvvetle muhtemeldir. Günümüze ulaşan lülelerdeki muslukların tamamının eksik olduğu görülmektedir (Görsel 9).

Teknenin bezeme programı ağırlıklı olarak, görülebilen geniş cephede yoğunlaşmaktadır. Bu cephede üç kaş kemerli çerçeve oluşturulmuş ve her bir çerçevenin içerisine karşılıklı yerleştirilmiş servi ağacı motifleri işlenmiştir. Duvara dayalı diğer geniş cephede de aynı kompozisyon düzeninin tekrarlandığı düşünülmektedir. Karşılıklı konumlandırılan servi motiflerinin uç kısımları birbirine doğru kıvrılarak sonlandırılmıştır. Motiflerin yüzeyleri zikzak karakterli bezemelerle hareketlendirilerek hacim etkisi oluşturulmuş, iki servi arasındaki boşluklara ise çiçek şeklinde rozet motifleri yerleştirilmiştir.

Teknenin dar cephelerinde herhangi bir bezeme unsuruna yer verilmemiştir. Tüm süsleme unsurları kabartma tekniğiyle uygulanmış olup, bezeme düzeninde simetrik yerleşim ve tekrara dayalı bir kompozisyon anlayışı görülmektedir.

Görsel 9

Kaymak Mustafa Camii Avlusundaki Şadırvan

Kaynak: Kişisel Arşiv, 2025.

Değerlendirme ve Sonuç

Çeşitli sanat eserleri bağlamında ele alınan servi ağacı betimlemeleri, Türk sanatının erken dönemlerine kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir ve Türk sanatının hemen her döneminde önem taşıyan unsurlar arasında yer almıştır. Sahip olduğu sembolik anlamlar ve estetik değerler doğrultusunda servi ağacı, Türk sanatında sıklıkla tercih edilen bitkisel motiflerden biri olmuştur. Mezar taşları, minberler, vaaz kürsüleri, madeni eserler, çini, seramik, minyatür ve mimari yapıların tezyinatında kullanılan servi motifi, bulunduğu eserin işlevi ve bağlamına göre farklı anlam katmanları kazanmıştır (Görsel 10).

Görsel 10

Çeşitli sanat eserlerinde görülen servi motifleri: a. Mezar taşında görülen servi ağacı motifi; b. Minber külahında görülen servi ağacı motifleri; c. Vaaz kürsüsünde görülen servi ağacı motifi; d. Madeni eserde görülen servi ağacı motifi; e. Çini tabakta görülen servi ağacı motifi; f. Duvar çinisinde görülen servi ağacı motifleri; g. Mimari süslemede servi ağacı kabartmaları; h. Bir minyatürde görülen servi ağacı motifleri.

Kaynak: a. Ersoy, 2002, s. 92; b. Gök, 2022, s. 103; c. Altıer, 2019, s. 192; d. Altıer, 2019, s. 199; e. Kurt Kırtay, 2022, s. 137; f. Kurt Kırtay, 2022, s. 138; g. Kurt Kırtay, 2022, s. 141; h. Kankal, 2016, s. 57.

Doğal unsurların sembolik anlamlar aracılığıyla sanat eserlerine aktarılması, Türk-İslam sanatının temel ifade biçimlerinden biri olmuştur. Bu bağlamda servi ağacı, sahip olduğu biçimsel özellikler ve kültürel anlam dünyası nedeniyle Osmanlı sanatında en yaygın kullanılan bitkisel motiflerden biri hâline gelmiştir. Dört mevsim yeşil kalması, uzun ömürlü olması ve göğe doğru yükselen dik formu; servinin hayat, süreklilik, ebediyet, sabır ve uhrevî yaşam gibi kavramlarla ilişkilendirilmesine neden olmuştur. İçinde barındırdığı zengin anlam sayesinde servi motifi, mimari bezemeden mezar taşı süslemelerine kadar geniş bir kullanım alanı bulmuş ve yer aldığı eserin niteliğine göre farklı sembolik anlamlar kazanmıştır.

Bu çalışma kapsamında İstanbul sınırları içerisinde yer alan dokuz şadırvan ve abdest teknesi, üzerlerinde kullanılan servi ağacı motifleri açısından incelenmiştir.

İncelenen örnekler, Osmanlı klasik döneminden 18. yüzyıla uzanan süreç içerisinde servi motifinin su mimarisindeki kullanım biçimlerini, bezeme anlayışını ve sembolik değerini ortaya koymaktadır. Elde edilen veriler doğrultusunda servi motifinin, şadırvan ve abdest teknelerinde estetik bir süsleme unsuru olmasının yanında yapıların işlevi ve kültürel bağlamıyla ilişkili anlam taşıyan bir bezeme unsuru olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

İncelenen eserlerde servi motiflerinin çoğunlukla ayna taşları arasında kalan yüzeylerde, kaş kemerli çerçeveler içerisinde veya bağımsız panolar üzerinde karşılıklı olarak düzenlendiği görülmektedir. Tophane Karabaş Camii Şadırvanı (16. yüzyıl başları), Fatih Bayezid Ağa Camii Şadırvanı (H. 857/1520), Sinan Paşa Camii Şadırvanı (H. 963/1555–1556), Üsküdar Şemsi Ahmed Paşa Camii Avlusundaki Abdest Teknesi / Şadırvan (H. 988/1580), Kocamustafapaşa Ramazan Efendi (Bezirgânbaşı) Camii Şadırvanı (H. 994/1586), Şehzade Mehmed Camii Şadırvanı / Abdest Teknesi (16. yüzyıl), Şehzadebaşı/Damad İbrahim Paşa Camii Şadırvanı (H. 1132/1719–1720), Anadolukavağı Fatma Hatun Çeşmesi (H. 1137/1724–1725), Vaniköy Kaymak Mustafa Camii Avlusundaki Şadırvan/Abdest Teknesi (18. yüzyıl)'nde görülen örneklerde, servi ağaçlarının simetrik biçimde yerleştirilerek kompozisyonun merkezî unsuru hâline getirildiği tespit edilmiştir. Bu uygulama, Osmanlı süsleme sanatında önem taşıyan denge, tekrar ve ritim anlayışıyla uyum göstermektedir.

Servi motiflerinin biçimsel özellikleri değerlendirildiğinde, sanatçıların aynı motif üzerinde farklı yüzey düzenlemelerine başvurduğu görülmektedir. İncelenen örneklerin büyük bölümünde servi gövdeleri ve dalları zikzak karakterli bezemelerle hareketlendirilerek yüzeyde hacim etkisi oluşturulmuştur. Bunun yanında Şehzade Mehmed Camii Abdest Teknesi'nde olduğu gibi bazı örneklerde balık sırtı bezemenin kullanılması, aynı motifin farklı tekniklerle yorumlandığını göstermektedir. Servi ağaçlarının tepe bölümlerinin dik biçimde sonlandırıldığı örneklerde motifin yukarı yönlü hareketi ve göğe doğru yükselen karakteri daha belirgin hâle getirilirken, uç kısımların birbirine doğru kıvrıldığı örneklerde ise daha hareketli ve estetik bir görünüm elde edilmiştir.

Servi motiflerinin diğer bezeme unsurlarıyla birlikte kullanımı da incelenen eserlerin süsleme programında önemli bir yer tutmaktadır. Sinan Paşa Camii ve Tophane Karabaş Camii şadırvanlarında servi motiflerinin orta bölümlerine yerleştirilen madalyonlar, kompozisyonun merkezî vurgusunu güçlendirmiştir. Anadolukavağı Fatma Hatun Çeşmesi ve Vaniköy Kaymak Mustafa Camii Abdest Teknesi'nde servi motifleri arasında kullanılan rozetler ise bezeme düzenine hareketlilik kazandırmıştır. Şehzade Mehmed Camii Abdest Teknesi'nde servi ve istiridye motiflerinin birlikte kullanılması ise motiflerin taşıdığı sembolik anlamların aynı kompozisyon içerisinde bütünleştiğini göstermektedir. Sanat tarihi literatüründe istiridye motifi yeniden doğuş, ikinci hayat ve ölümsüzlük kavramlarıyla (Çakmakoğlu Kuru, 2008, s. 111-124; Demir & Gündoğdu, 2026, s. 68-90); servi motifi ise süreklilik ve ebediyet düşüncesiyle ilişkilendirilmektedir (Demir, 2025, s. 55-80; Demir, 2026, s. 2445-2493). Bu iki motifin birlikte kullanımı, yapının süsleme düzeninde hayatın devamlılığı ve sonsuzluk düşüncesini destekleyen sembolik bir anlatım oluşturduğunu göstermektedir.

İncelenen eserlerden özellikle Sinan Paşa Camii ve Tophane Karabaş Camii şadırvanlarının sanduka biçimli tasarımları dikkat çekici bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Bu form, biçimsel açıdan mezar sandukalarını hatırlatmakta ve yüzeylerde

kullanılan servi motifleriyle birlikte değerlendirildiğinde yaşam, ölüm ve sonsuzluk düşünceleri arasında sembolik bir ilişki kurmaktadır. Bunun yanı sıra şadırvanların ibadet öncesinde abdest alma ve arınma işlevine sahip yapılar olması, servi motifinin uhrevî anlamlarıyla uyumlu bir bağ oluşturmasına imkân sağlamaktadır. Damad İbrahim Paşa Camii Şadırvanı ise sekizgen planlı olması bakımından diğer tüm eserlerden farklılık göstermektedir.

Şadırvanlarda servi ağacı motifinin kullanımı İstanbul örnekleri ile sınırlı değildir. İstanbul dışındaki şadırvanlarda servi ağacının görüldüğü bazı örnekler arasında Tire Yalınayak Camii Şadırvanı, Tokat Takyeciler Camii Şadırvanı ve Çanakkale Babakale Kaymak Mustafa Paşa Camii Şadırvanı yer almaktadır (Görsel 11) (Biçici, 2013, s. 245; *Sarı, 2024, s. 142; Gez, 2022, s. 83; Atak, 2018, s. 77).* Bu örnekler, servi motifinin Osmanlı dönemi şadırvan ve abdest teknelerinde farklı merkezlerde ve farklı kompozisyon düzenlemeleri içerisinde kullanıldığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Görsel 11

Çeşitli şehirlerden servi ağacı motifinin görüldüğü şadırvan örnekleri: a. Tire Yalınayak Camii Şadırvanı servi ağacı tasvirinin görüldüğü ayna taşı, b. Tokat Takyeciler Camii Şadırvanı'nda görülen servi ağacı bezemesi, c. Çanakkale Babakale Kaymak Mustafa Paşa Camii Şadırvanı, d. Çanakkale Babakale Kaymak Mustafa Paşa Camii Şadırvanı'ndan servi ağacı bezemesi detayı

Kaynak: a. Biçici, 2013, s. 245; b. Sarı, 2024, s. 142; c. Gez, 2022, s. 83; d. Atak, 2018, s. 77.

Su mimarisinde servi motifinin tercih edilmesi, su ile hayat kavramı arasındaki sembolik ilişkiyle de bağlantılıdır. Su, İslam kültüründe arınma, bereket ve yaşamın devamlılığı ile ilişkilendirilirken; servi ağacı da süreklilik, ebediyet ve ölümsüzlük düşüncesinin görsel karşılığı olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle çeşme, şadırvan ve abdest tekneleri gibi su yapılarında servi motifinin kullanılması, sadece estetik bir tercih olmayıp ayrıca yapının işleviyle bütünleşen sembolik bir anlatım biçimi olarak görülmelidir.

Sonuç olarak, İstanbul'da bulunan şadırvan ve abdest teknelerinde yer alan servi ağacı motifleri, Osmanlı sanatındaki sembolik anlatım geleneğinin su mimarisi içerisindeki önemli yansımalarından biridir. İncelenen örnekler, servi motifinin farklı dönemlerde biçimsel değişimlere uğramasına rağmen temel anlam değerlerini koruduğunu göstermektedir. Motifin farklı tekniklerle işlenmesi, çeşitli bezeme unsurlarıyla birlikte kullanılması ve su yapılarının süsleme programında merkezi bir unsur olarak değerlendirilmesi, servinin Osmanlı sanatındaki güçlü yerini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle İstanbul şadırvanlarında görülen servi ağacı bezemeleri, güçlü bir dekoratif unsur olmasının yanında; hayat, ebediyet, tevhid, sabır ve uhrevî düşünce

gibi kavramların görsel ifadesi olarak Türk-İslam sanatının sembolik dünyasına önemli katkılar sağlayan unsurlar arasında yer almaktadır.

KAYNAKLAR

Altıer, S. (2019). Osmanlı Sanatı'nda ibrik tasvirleri ve ikonografisi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 17*(26), 149-202. https://doi.org/10.17518/canakkalearastirmalari.585358

Atak, E. (2018). Osmanlı mimarisinde Lâle Devri üslûbu (Anadolu'daki yansımalar). *Turkish Studies, 13*(10), 57-86. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13419

Ayvansarâyî, H. E. (1987). *Hadîkatü'l-cevâmi: İstanbul camileri ve diğer dinî-sivil mimarî eserler ansiklopedisi* (İ. Erzi, Haz., Cilt 2). İstanbul.

Batur, M. (1958). Ramazan Efendi Camii. *Arkitekt, 26*(293), 176-180.

Biçici, H. K. (2013). Tire Yalınayak Camii şadırvanında bulunan bezemeler. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS), 6*(7), 217-246.

Cebeci, M. A. (2019). *İstanbul peyzaj kültüründe servi ağacının yeri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü* (5. Baskı). İstanbul.

Cimilli, C. (2004). Osmanlı'da servi motifinin inançla bağlantısı. In *Sanat ve İnanç/2: Rıfkı Melûl Meriç anısına* (ss. 225-236). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Sanatı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.

Çakmakoğlu Kuru, A. (2008). İkonografik açıdan Ortaçağ Türk mimarisinde yer alan istiridye motifi. *ERDEM*, *19*(52), 111-124.

Çetin, Y. & Yayık, B. (2021). Tasavvuf düşüncesinde servi ağacı ve Türk-İslam sanatındaki yansımaları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, 100, 485-513. https://hbvdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/tkhbvd/article/view/3054

Çoruhlu, Y. (2002). *Türk mitolojisinin ana hatları* (1. Baskı). Kabalcı Yayınevi.

Çulpan, C. (1961a). *Antik devirlerden zamanımıza kadar ilahiyat-edebiyat-tıp ve sanat tarihlerinde serviler I* (1. Baskı). İsmail Akgün Matbaası.

Çulpan, C. (1961b). *Antik devirlerden zamanımıza kadar ilahiyat-edebiyat-tıp ve sanat tarihlerinde serviler II* (1. Baskı). İsmail Akgün Matbaası.

Demir, D. (2025). İstanbul örnekleriyle çeşme mimarisinde servi ağacı motifi 1 (Anadolu Yakası). *Akademik Sanat*, 24, 55-80. https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademiksanat/issue/91824/1621871

Demir, D. (2026). İstanbul örnekleriyle çeşme mimarisinde servi ağacı motifi 2 Avrupa Yakası (Beyoğlu Bölgesi ve Beşiktaş), *Turkish Studies*, *21*(2), 2445-2493.

Demir, D., & Gündoğdu, H. (2026). İstanbul'un Anadolu Yakası'ndaki istiridye bezemeli çeşmeler. *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 8*(1), 68-90. https://doi.org/10.58608/augsfd.1924550

Ergun, P. (2004). *Türk kültüründe ağaç kültü* (1. Baskı). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Ersoy, A. (2002). Eyüp'deki mezar taşlarında servi ağacı kültü. In *Tarihi, kültürü ve sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu V: Tebliğler* (ss. 90-95). Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları.

Eyice, S. (1989). Mimar Sinan'ın ihmal edilmiş bir eseri: Ramazan Efendi Camii (Hacı Hüsrev). *Kültür ve Sanat, 1*(2), 12-15.

Eyice, S. (1993). Damad İbrahim Paşa Külliyesi. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 8, s. 443). Türkiye Diyanet Vakfı.

Gez, C. P. (2022). *Türk mimarisinde selvi ağacı motifi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Goodwin, G. (1971). *A history of Ottoman architecture*. Thames and Hudson.

Gök, T. (2022). Gaziantep Alaybey Cami minberi külahındaki servi ağacı bezemesi ile tasavvuf, miraç hadisesi ve Hz. Musa kıssası arasındaki ikonografik benzerlik. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 76-106. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2735612

Gündüz, F. (2009). Sinan Paşa Külliyesi. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 37, 232-234.

Kankal, R. (2016). Türk kültüründe servi ağacı. *Yunus Emre Enstitüsü Türkiye'nin Kültür Dergisi*, 50-57.

Konyalı, İ. H. (1950). *Mimar Koca Sinan'ın eserleri*. Ankara.

Kuban, D. (1996). *İstanbul: Bir kent tarihi*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Kumbaracılar, İ. (1937). Türk mimarları. *Arkitekt*, (2), 60.

Kumbaracılar, İ. (1938). *İstanbul sebilleri*. İstanbul.

Kurt Kırtay, K. (2022). Türk kültüründe hayat ağacı (selvi motifi), bir motif olarak çini ve seramiklerde kullanımı. *International Journal of Humanities and Art Researches/Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 8*(2), 129-143. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2963335

Kut, G. (1990). Ramazan Efendi Camii (Hacı Hüsrev) kitabesi üzerine. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (7), 41-42.

Öz, T. (1997). *İstanbul camileri* (Cilt 1–2). Ankara.

Özgeriş, M. M., Karahan, F., & Özgeriş, M. (2022). Servi ağacının Türk kültürü ve peyzajında kazandığı anlamların hayâlî'nin "serv" redifli kasidesindeki yansımaları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(1) 273-287. https://dergipark.org.tr/tr/pub/anemon/issue/69584/960603

Sarı, Y. (2024). Tokat şehir merkezinde yer alan camilerde baldaken planlı şadırvanlar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 56*, 127-153. https://doi.org/10.17120/omuifd.1451724

Şaşmaz, E. (2019). *Karabaş Mustafa Ağa Camii – Tophane – Beyoğlu – İstanbul*. Türkiye'nin Tarihi Eserleri. https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=3144

Tali, Ş. (2009). *Osmanlı dönemi İstanbul camilerinde şadırvanlar* [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi].

Tanışık, İ. H. (1943). *İstanbul çeşmeleri* (Cilt 1). İstanbul.

Tanman, M. B. (1993). Ramazan Efendi Camii ve Tekkesi. İçinde *Dünden bugüne İstanbul ansiklopedisi* (C. 6, ss. 301-302). Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Uludağ, S. (1991). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Marifet Yayınları.

Ülgen, H. (1966). *İstanbul camileri*. İstanbul.

Yayım Tarihi	31 Ekim 2026
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Editör ya da Yayın Kurulu Üyesi İçerik İncelemesi: İki Hakem
Değerlendirme	Çift Körleme
Benzerlik Taraması	%11
Etik Kurul Onayı	Çalışma insan ya da hayvan katılımcı içermediği için etik kurul onayı gerektirmemektedir.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansal Destek	Bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.
Yazar Katkıları	Makale tek yazarlıdır.
Teşekkür	-
Atıf	Demir, D. (2026). İstanbul örnekleriyle şadırvanlarda servi motifi. *ARÜ Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 112-130.
Publication Date	31 October 2026
Number of Reviewers	Preliminary Review: Editor or Editorial Board Member Content Review: Two Reviewers
Evaluation	Double-Blind Review
Similarity Check	11%
Ethics Committee Approval	Ethics committee approval was not required because the study does not involve human or animal participants.
Conflict of Interest	No conflict of interest has been declared.
Financial Support	No financial support was received for this study.
Author Contributions	This article has a single author.
Acknowledgment	-
Citation	Demir, D. (2026). İstanbul örnekleriyle şadırvanlarda servi motifi. *ARÜ Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 112-130.